

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 2, 2018

Sayfa: 1320-1338

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[11-01-2018] – [23-05-2018]

Karmaşıklık Kuramının Uygulamalı Bir Sosyal Bilim Olan Sosyal Hizmette Yansımaları

Gizem ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fak. Sosyal Hizmet Bölümü

Dr. Istanbul Medipol University Faculty of Health Science

0000-0001-6775-0525

gizemcelik@medipol.edu.tr

Gonca POLAT

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Assoc. Prof. Ankara University, Faculty of Health Sciences

0000-0002-8165-9768

goncapolat@ankara.edu.tr

Öz

Bu makalede, önce doğa bilimlerinde daha sonra sosyal bilimlerde bir paradigma değişimine işaret eden Karmaşıklık kuramı, sosyal hizmet meslek ve disiplininin bilgi temeli ve uygulama süreci açısından ele alınmaktadır. Karmaşıklık kuramı, sosyal sistemlerin öngörülmezliğini, doğrusal değil döngüsel neden-sonuç ilişkisini, düzensizlik ve düzenin iç içeliğini, çevreye uyarlanan ve adapte olan, kendini organize eden yapıları içermekte ve küçük değişimlerin beklenmedik sonuçlara yol açabileceğini iletmektedir. Birey, aile, grup, topluluk ve toplum düzeylerinde insan ihtiyaç ve sorunlarının çözümlenmesinde müdahalelerde bulunan, politika ve hizmet üreten, kaynaklarla müracaatçı sistemlerini bir araya getiren sosyal hizmet bilim ve mesleğinin karmaşıklık kuramının sunduğu bu boyutları uygulamalarında daha fazla kullanmaya ihtiyacı vardır. Çünkü insan ihtiyaç ve sorunları gün geçtikçe karmaşılaşmakta ve çözüm üretmede tek boyutlu neden-sonuç ilişkisi yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle çalışmada karmaşılaşan müracaatçı sorunlarını anlamak ve çözüm üretmek için karmaşıklık kuramının, sosyal bilimler alanındaki sosyal hizmet bilim ve meslek alanına uyarlanması ve ilişkisel açıklamaların yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karmaşıklık Kuramı, Kaos, Bilim, Sosyal Bilim, Sosyal Hizmet.

The Reflections of Complexity Theory on Social Work as an Applied Social Science

Abstract

In this article, Complexity theory, which points out to a paradigm shift firstly in natural sciences, later in social sciences, is discussed within the knowledge base and practice processes of social work profession and discipline. Complexity theory includes non-predictivity; circular, instead of linear causality; intertwined structure of chaos and order, environmental adaptation and spontaneous self-organization and small changes resulting in unexpected results. In this work, it is aimed to adapt and explain complexity theory in social work as a profession and discipline, in order to understand complex client problems and provide solutions to them.

Keywords: Complexity Theory, Chaos, Science, Social Science, Social Work.

Giriş

Sosyal hizmet, eklektik bilgi temeli ve uygulamadan gelen bilgi birikimiyle ihtiyaçların karşılanması, sorunların çözümlenmesi ya da olası risklerin belirlenerek gerekli önlemlerin alınması, hizmet ve politikaların üretilmesi boyutunda temel değerler ve beceriler çerçevesinde insan refahını sağlamayı amaçlayan uygulamalı bir bilim ve meslektir. Literatürde genellikle sosyal hizmetin meslek boyutuna vurgu yapılmaktadır. Cılga (2001: 51) bu eğilimin, sosyal hizmet disiplininin Türkiye’de gelişimini sınırlayan bir özelliği olduğunu iletmektedir.

Yapılan bu çalışmada, uygulamalı bir bilim ve meslek olarak kabul edilen sosyal hizmetin, sosyal bilimler sınıflamasına giren bilimsel bilgi temeline, doğa bilimlerinde hâkim olan karmaşıklık kuramı bağlamında bakılmakta ve değerlendirilmede bulunmaktadır. Çalışma literatür taramasına dayanmaktadır. Karmaşıklık kuramı, özellikle sistem kuramının açıkladığı pek çok konuda sosyal bilimler alanına kolaylıkla uyarlanmış ve karmaşık sistemleri tanımlayabilmesi ile sosyal bilimcilerin ilgisini çekmiştir. Sosyal hizmet gibi insan sistemleri ile çalışan pek çok bilim ve meslek dalının literatüründe de bu şekilde yer almıştır (Warren, Franklin ve Streeter, 1998). Karmaşıklık kuramı ve sosyal hizmet arası ilişkiye yer vermeden önce daha genel bir konu olan bilim, bilim dalları ve sosyal hizmetin yeri ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmakta yarar olduğu düşünülmektedir.

Bilim Olarak Sosyal Hizmet

Bilim; “doğaya, topluma ve insana egemen olan, deney ya da gözlem yoluyla ortaya çıkarılmış zorunlu yasalar ve bu yasaların araştırılması” (Tanilli, 2009: 157) olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda bilim, bir yorumlama ve soyutlama çalışmasıdır. Bu yorumlama ve soyutlama çabaları sonucunda çıkarılacak yasalar, gerçeğin ya da doğrunun araştırılmasında izlenen yol olarak tanımlanan ve bilimin can damarını oluşturan yöntemdir. Yıldırım (2000: 16), bilimin “donmuş, dural bir konu olmadığına, sürekli ve artan bir hızla gelişen, değişen bir etkinlik olduğuna” vurgu yaparak, “inceleme konusu ve yöntemi yönünden kapsamı ve sınırları kesinlikle belli bir etkinlik olmayan, çok yönlü, sınırları yer yer belirsiz, karmaşık bir oluşum” olduğunu belirtmektedir.

Bilim, bu özellikleri dolayısıyla bilimsel düşünmeyi gerekli kılmakta, bilimsel düşünme de belli bir kafa disiplini gerektirmektedir. Yıldırım (2000: 16), bu disiplini kazanmış bireyin özelliklerini şöyle özetlemektedir;

“(...) her şeyden önce gerçeğe dönüktür, olaylara saygılıdır. Yargılarında tutarlı ve ihtiyatlı olmasını bilir; olgulara dayanmayan uluorta genellemelerden kaçınır, akla ya da ortak duyuya ne kadar yakın görünürse hiçbir konuda önyargılara, dogmatik inançlara saplanmaz. Gerçeklik ölçüsü güvenilir gözlem verileridir. Herhangi bir çıkarım ya da savın gerçekliği, olgulara uygunluk gösterdiği kadardır.”

Sosyal hizmet de bilim özelliği taşıyan yapısıyla sürekli değişen ve gelişen bir meslektir. Durağan değildir. Sosyal hizmet, alanına giren konuları bilimsel yöntemle ele almaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, sistematik bir şekilde gerekli düzenlemeleri yaparak düşünme, bilgi üretme, yorumlama ve doğruluğunu araştırma süreçlerini kullanarak, gözlem ve ilişki kurmaya dayalı etkinliklerde bulunmaktadır.

Bilim, incelediği konular ve olgular gereği üç, bazen de dört gruba ayrılmaktadır ve söz konusu bu ayrımın yapay bir ayrım olduğu ifade edilmektedir (Karasar, 2006: 11). Çünkü bilim türleri arası geçişler, iş bölümleri, yararlandıkları yöntemsel süreçler vs. net bir ayrımın yapılmasını güçleştirmektedir. Bilim türlerini üç grupta ele alan bilim insanları doğa bilimleri (fizik, kimya, biyoloji gibi), sayısal-yapısal bilimler (matematik, mantık, istatistik gibi) ve sosyal bilimler (tarih, sosyoloji, antropoloji gibi) gibi bir ayrım yapmaktadırlar. Diğerleri bu gruplamaya uygulamalı bilimleri de eklemektedirler. Sosyal hizmetin, konusu olan birey, aile, grup ve toplum, bu kesimlerin ihtiyaç ve sorunları, çözüm ve destek sistemleri bakımından sosyal bilimler altında ele alınmakta ve uygulamalı bilim niteliği göstermektedir.

Bilim tarihi incelediğinde, doğa bilimlerindeki açıklama biçimlerinin, belli bir gecikmeyle toplum bilimlerinin kullandığı açıklama biçimlerini belirlediği görülmektedir. Tekeli (2007, https://www.academia.edu/28870238/Sosyal_Bilimler_%C4%B0%C3%A7in_Merkezi_%C3%96nemde_Bir_Problem_Tan%C4%B1mlama_Giri%C5%9Fimi, Erişim Tarihi: 19.03.2018) bu geçişi şu örneklerle açıklamaktadır;

“Önce Newton fiziğinin zorunlu nedensel açıklama biçimleri sosyal bilimler için de bir model oluşturmuştur. Bu dönemde ‘önceden kestirilebilme’ bilimsel bir açıklamanın temel mihenk taşı olmuştur. Ama 19. yüzyılın ikinci yarısında Darwin’in biyolojide geliştirdiği Evrim Kuramı sosyal bilimler için yeni bir açıklama biçimi ortaya çıkarmış, sosyal Darwinistlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Termo-dinamik alanında ve 20. yüzyılın ilk dönemlerinde mikro fizik alanında yaşananlar, mekanikteki determinizmlerin asılmasına, onun yerine olasılıklara dayanan açıklamaların almasına ya da Heisenberg prensibinde olduğu gibi belirlenemezliklerin hesaba katılmasına neden olmuştur. Matematik ve doğa bilimlerindeki gelişmeler toplum bilimlerinde de yeni açıklama biçimlerine esin kaynağı olmaktadır. Son 30 yıllık dönemde kaos kuramında/ karmaşık sistemler alanında yaşanan gelişmelerin meteoroloji alanında getirdiği açılımlar belli bir gecikmeyle sosyal bilim alanını etkilemeye başlamıştır.”

Tekeli’nin yapmış olduğu bu açıklama, önce doğa bilimlerinde, daha sonra toplum bilimlerinde gözlenen bir paradigma değişimine işaret etmektedir. Thomas Kuhn’un ifadesiyle gerçekleşen bu “paradigma değişimi” klasik mekanikten kuantum mekaniğine geçişle birlikte gerçekleşmiş (Trigg, 2005:

24) ve bu değişim sosyal bilimlere de yansımıştır. Bu yansıma, özellikle Gulbenkian Komisyonu'nun, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor'unda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1945 sonrası dönemde Newtoncu kavramların sosyal bilimlere taşınması ve klasik bilim anlayışının sosyal bilimlerde benimsenmesine karşın, bugün doğa bilimleri, makroskopik olanın, ilkece daha basit bir mikroskobik dünyadan çıkarsanabileceğine inanmamaktadır (Gulbenkian Komisyonu, 2005: 62). Söz konusu rapor, karmaşıklık teorisinin sosyal bilimlere yansımanın bir örneğini teşkil etmekte ve sosyal bilimlerin yapılanmasında bilim dalları arasındaki sınırların kaldırılması talebiyle, bir yönüyle, karmaşık sistemleri anlamının gereklerini karşılamaya çalışmaktadır.

Bilim dünyasında yaşanan bu değişim ve dönüşümlere paralel olarak sosyal hizmet alanı da bu değişimden etkilenmiş, 21. yüzyılın değişen dünya düzeni, farklılaşan insan ihtiyaçları ve sorunları karşısında doğa bilimleri alanında kullanılan karmaşıklık kuramının temel paradigmasını mesleki bilgi, beceri ve değerleri ile birleştirerek sorunların çözümü, ihtiyaçların belirlenmesi ve politikaların oluşturulması boyutunda kullanır hale gelmiştir. Çalışmada, 21. yüzyılın değişen ve karmaşıklaşan müracaatçı sorunlarını anlamak ve çözüm üretmek için doğa bilimleri alanında geliştirilen karmaşıklık kuramının, sosyal bilimler alanındaki sosyal hizmet bilim ve meslek alanına uyarlanması ve ilişkisel açıklamaların yapılması amaçlanmaktadır.

Karmaşıklık Kuramı: Ortaya Çıkışı, Dayanakları ve Genel Özellikleri

"Özgür irademizin anlamlı bir kavram olmasının başlıca nedeni; evrenin ya da daha doğru bir deyişle, bizim kendi karmaşıklığımızdır."

David Ruelle

20.yy'ın son bilimsel kuramı olan karmaşıklık kuramı, doğadaki "düzenli düzensizlikleri" araştırmaktadır. Bozkurt (2003) bu çağın biliminin, üç şeyle anılacağını iletmektedir: görelilik, kuantum mekaniği ve kaos kuramı. Her üç gelişme de Newton fiziğine olan inancı sarsmıştır. Einstein'ın görelilik kuramı, Newtoncu mutlak uzay ve zaman yanılması; kuantum kuramı, kontrol edilebilir ölçme düşünüşü; karmaşıklık ve kaos kuramı ise belirlenimci öndeyilenebilirlik fantezisini elemiştir (Bozkurt, 2003: 165).

Eski bilim, kontrol edebildiği değişkenleri kullanarak kontrol edemediklerini açıklamaya çalışmaktadır. Ancak karmaşıklık ve kaos, "her şeyin her şeyi etkilediğini, değişkenlerdeki çok küçük bir değişimin, inanılmaz boyutlarda büyük sonuçlara yol açabileceği düşüncesini ve 'önemli ve önemsiz değişkenler' ayrımının anlamsız olduğunu ispatlayarak, bilime bakışımızı değiştirmiş ve 'yeni bilim' kavramını gündeme getirmiştir" (Gürsakal, 2007: 7). Gürsakal (2007) sosyal bilimler alanında yapılan basitleştirmeler ve her olguyu doğrusal ilişkiler çerçevesinde açıklamanın, sosyal bilimlerdeki ilişkilerin deterministik (bağımsız değişkenler bağımlı değişkenleri

açıklamak için gerekli ve yeterli ise) ilişkiler olduğu yanılığısına saplandığını belirterek, sosyal bilimlerin değişmek zorunda olduğunu, çünkü konusu olan insanların içinde yaşadığı koşulların sürekli değiştiğini vurgulamaktadır.

Newton'un her şeyin belirli, doğrusal ve bu nedenle tahmin edilebilir olduğu görüşüne karşı duran kaos kuramı, karmaşıklık kuramının dayanağını oluşturmaktadır. Kaos kuramı daha çok düzensizliğin içindeki düzenin araştırılması ile ilgilenmekte, küçük nedenlerin kendilerinden çok daha önemli sonuçlara yol açıp açmadığı¹ (kelebek etkisi²/başlangıç koşullarına hassas bağlılık) sorusunu araştırmaktadır (Gürsakar, 2007: 44; Koç, 2004: 423).

Bryne (1998), karmaşıklık kuramı alanının, doğrusal belirlenmiş bir düzenle belirlenemeyen bir kaos arasındaki alan olarak tanımlamaktadır (akt. Tekeli, 2007, https://www.academia.edu/28870238/Sosyal_Bilimler_%C4%B0%C3%A7in_Merkezi_%C3%96nemde_Bir_Problem_Tan%C4%B1mlama_Giri%C5%9Fimi, Erişim Tarihi: 19.03.2018). Başka bir ifadeyle karmaşıklık, düzen ile kaos arasındaki orta nokta olarak görülmekte ve sosyal hizmetin bizzat ilgilendiği sosyal sistemler, kaotik veya düzenli olmaktan çok, karmaşık yapı özelliği göstermektedir. Bu nedenle sosyal sistemlerde kaostan çok, karmaşık durum değişikliğine odaklanılmalıdır (Manuel-Navarrete, 2008).

Karmaşıklık kuramı, 20 yılı aşkın bir süredir doğa bilimlerinde kullanılıyor olmasına rağmen karmaşıklık³ kavramıyla ilgili üzerinde uzlaşılmış tek bir tanım bulunmamaktadır (Erdemir ve Koç, 2010: 29). Karmaşıklık kuramı çalışmalarının, 1984 yılında Kaliforniya'daki Santa Fe Enstitüsü'nde bir merkezin kurulmasından bu yana büyük ilerleme göstermiş olması (Fisher, Lapedes, Packard ve Wendroff, 1987), enstitüdeki fizikçilerin, matematikçilerin ve bilgisayar uzmanlarının yoğun çalışmaları ile araştırma ve teoriler üretilmiş olması, karmaşıklık kuramını anlamak için gerekli olan bilgilerin edinilmesinde Santa Fe Enstitüsü'nün referans alınmasını gerekli kılmaktadır. Enstitüdeki bilim insanları tarafından yapılan tanımlamaya göre karmaşıklık;

"Evrenin basit, mekanistik veya doğrusal yöntemlerle anlayamayacağımız kadar zengin, çeşitli ve entegre olması ile ilgilidir.

¹ "Bir çivi kaybolduğu için bir nal kayboldu, bir nal kaybolduğu için bir at kayboldu, bir at kaybolduğu için bir atlı kayboldu, bir altı kaybolduğu için bir haber kayboldu, bir haber kaybolduğu için bir savaş kaybedildi, bir savaş kaybedildiği için bir krallık yok oldu."

² Brezilya'daki bir kelebeğin kanatlarını çırpması, Teksas'ta bir kasırganın kopmasına neden olur.

³Bazı akademisyenler (Koç, 2004: 419; Erdemir ve Koç, 2010: 26), "complexity" kavramını Türkçe'ye uyarlarlarken "karmaşıklık" kavramına oranla daha geniş bir alanı kapsadığı için "komplekslik" kavramını tercih etmektedir. Ancak bu çalışmada "karmaşıklık" kavramı, "complexity teori"nin paradigmasını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

Evrenin birçok parçasını bu yöntemlerle anlayabiliriz ancak daha geniş ve karmaşık bir şekilde ilişkili olgu, sadece belirme, yenilik, öğrenme ve uyarılmanın ilkeleri ve desenleri ile anlaşılabilir”
(Gürsaka, 2007: 88-89).

Kauffman (2001) ise karmaşıklığı şöyle tanımlamaktadır; “karmaşıklık, çok sayıda etkileşim içinde parçası olan sistemlere ilişkindir ve parçaların birbirleri ile olan etkileşimleri parçadan parçaya değişmektedir” (akt. Gürsaka, 2007: 47).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere karmaşıklık kuramı, karmaşık sistemlerin anlaşılmasını sağlamaktadır (Stevens ve Hasset, 2007: 128). Karmaşık sistemler denilerek, belli bir iç bütünlüğü olan ve çok sayıda elemandan oluşan sistemlerden bahsedilmektedir. Bu elemanlar sistemde, dinamik bir şekilde etkileşim halindedir ve bu zengin etkileşimler sonucunda sistemdeki herhangi bir eleman diğerini etkileyebilmekte ya da herhangi birinden etkilenebilmektedir. Yani, kendi kendini çevreye uyarlayabilme ve kendini yeniden yapılandırma özelliğine sahiptir. Elemanların karşılıklı etkileşimi doğrusal değildir (*non-linear*), bu nedenle bu tür sistemlerin davranışlarını kestirmek olanaksızdır. Etkileşimlerin pekiştirici ve söndürücü geribildirim döngüleri (*feedback loop*) vardır. Bu anlamda karmaşık sistemlerin açık sistemler (*open systems*) olduğu söylenebilir. Allen (1997)’a göre karmaşık sistemler çevrelerindeki değişmelere birden fazla biçimde tepki verebilmektedir. Karmaşık sistemler, dengeden uzak koşullarda faaliyet gösterirler ve bu sistemlerin tarihleri vardır (Cilliers, 1998: 3; akt.: Erdemir ve Koç, 2010: 30).

Stevens ve Hasset (2007: 128), karmaşık sistemlerin, birbirleriyle farklı farklı ilişkileri bulunan birçok elemanı olduğunu ve bu karmaşık sistemlerin bakterilerden depremlere kadar birçok sistemde görülmekte olduğunu belirtmektedir. Bunu doğa bilimleri alanından bir örnekle açıklamak gerekirse depremlerin, yer kabuğunun yapısı, tektonik tabakaların hareketi ve yer kürenin çekirdeğine olan baskı gibi birçok karmaşık sürecin birbirleriyle olan ilişkilerinin sonucunda oluştuğu söylenebilir. Bu ilişkilerin zenginliği, kendi kendine örgütlenme (*spontaneous self-organization*) yeteneğine sahip karmaşık sistemi oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, bu farklı faktörler kendilerini bizim deprem dediğimiz olgunun oluşmasına adamaktadırlar. Ancak, bir depremin ne zaman olabileceğini veya ne kadar büyük olacağını sadece az önce sayılan nedenlere bakarak bilemeyiz. Yalnızca, dünya üzerinde nerelerde deprem olabilme riskinin olduğunu söyleyebiliriz ve bu noktadan ileriye gidemeyiz.

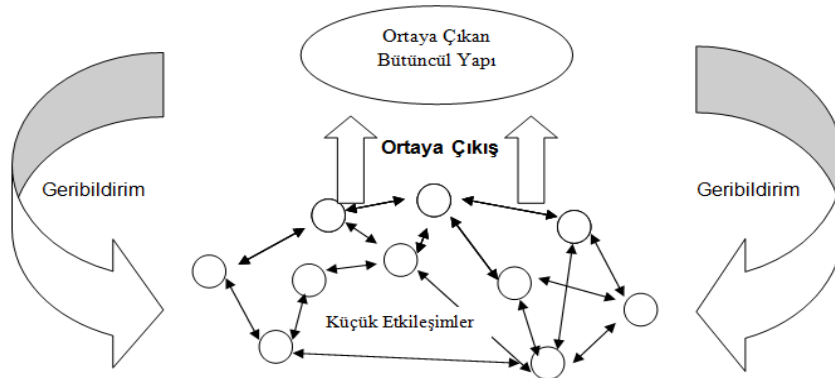
Bu noktada karmaşıklık kuramı için temel oluşturan bazı kavramlara değinmek yararlı olacaktır. Bu kavramlardan ilki “*ortaya çıkış/belirme (emergence)*” diğeri de “*kendi kendini organize etme (self-organization)*” dir. Karmaşık sistemlerin, ortaya çıkışlar yaratma ve kendi kendini organize etme kapasitesi vardır. “*Ortaya çıkış*”, ortaya çıkan olgunun dışarıdan etkilenecek oluştuktan ziyade sistem içindeki etkileşimlerden ortaya çıktığını ifade etmektedir (Cleveland, 1994) ve karmaşık sistemde yeni ve

tutarlı yapıların, desenlerin ve özelliklerin üretildiği bir süreçtir (Gürsaka, 2007: 114). Ortaya çıkan bu karmaşık sistemlerin davranış ve özellikleri, onları oluşturan parçaların ya da üyelerin davranış ve özelliklerinden farklıdır ve bir organizasyonun kişilik ya da ortak kültür gibi özelliklere sahip olduğu halde onu oluşturan parçalarının kendi yaşamlarını sürdürmek için bireysel davranışlarda da buldukları bilinmektedir.

Başka bir ifadeyle, sosyal yapılar “ortaya çıkış” özelliklerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Örnek verilecek olursa, bir insanın başkasıyla politik, ekonomik ve sosyal açıdan farklı bir ilişki sürecine girmesi, birkaç milyon ilişki çemberi sonucunda tamamen farklı bir sosyal yapının oluşmasıyla sonuçlanmaktadır (Eve, Horsfall ve Lee, 1997). Bu anlamda “ortaya çıkış” yaratıcılığın ve yeniliğin kaynağıdır. Ayrıca tahmin edilemez ve bazen de inanılmazdır.

Şekil 1: Karmaşık Sistemlerin Ortaya Çıkışlar İle Oluşma Süreci

Karmaşık sistemlerin bir özelliği de “kendi kendini organize etme”dir. Bu, sistem içinde doğal ortaya çıkışa karşılık gelmektedir (Cleveland, 1994). Bunun nasıl gerçekleştiğini kimse tam olarak bilememektedir. Bu nedenle literatürde “doğa mucizesi (wonder of nature)” olarak ifade edilmektedir. Sistemin dışarıdan tasarlanmaksızın kendilerini oluşturmalarıdır. Örneğin, kuşlar birlikte göç eder, arılar kovan formunu alırlar. İnsanlar da hayatta kalmak için birbirlerine bağlılıklarını fark ederler ve ortak amaç ve görevleri başarmak için birlikte çalışırlar. Böyle yaşamaları için onlara bir şey söylenmemiştir. Kendi kendilerini organize etme özellikleri dolayısıyla bunu yapmaktadırlar.

Karmaşıklık kuramının temel kavramlarından biri de “alışık olunmayan çekiciler (strange attractors)” dir. Bu çekicilerin varlığı, karmaşık sistemleri dirençli ve çevredeki değişime kendini uyarlayabilme konusunda yetenekli kılmaktadır. Bu uyarılama yeteneği, sistemin kararlı bir durumdan diğerine

kendi kendini organize edebilme yeteneği olarak adlandırılmaktadır (Gürsakar, 2007: 114). Gleick (2014: 162-163) bunu şöyle örnelemektedir;

“Katı bir cisim ısıtıldığında, molekülleri eklenen enerjiyle titreşir (...) Isı arttıkça genişleme artar. Ama belli bir sıcaklıkta ve basınçta, ani ve kesintili bir şey gerçekleşir (...) Artık moleküller katı cismin hiçbir özelliğiyle ilgisi olmayan akışkan yasalarına uymaktadır.”

Üçüncü kavram, “kaos eşiği (edge of chaos)” paradoksudur. Gürsakar (2007), kaos eşiği ile sistemin düzensizlikten düzen üretebilme yeteneğinin anlaşıldığını belirtmektedir. Çevreden bir baskı olduğunda, bu baskının yıkıcı olmaması koşulu ile eğer sistem kararlı durumdan dalgalanmalar sonucu diğer bir kararlı duruma ulaşıyorsa, bu geçiş “kaos eşiği” adını almaktadır. Örneğin eşinden şiddet gören bir kadın savcılığa başvurup eşi hakkında suç duyurusunda bulunduktan sonra, şiddet uygulayan eşe yönelik verilecek ceza (evden uzaklaştırma ve/veya sağlık tedbiri vb.) sonucu ailede oluşturulacak yeni düzen kaos eşiği olarak belirtilebilir.

Son kavram, kaotik dinamiklere yakın anlamı olan “yitirgen yapılar (dissipative structures)” dır. Bu kavram, matematiksel olarak parametrelerin sadece dışarıdan belirlenmediği, içerden de belirleyiciler olduğu anlamına gelmektedir (Lee, 1997). Kum yığını örneği bu kavramı açıklamakta kullanılabilir. Sözelimi, kişileri etkileyen milyonlarca kaotik olaya rağmen (kum dökülmesi), sosyal yapının büyük çoğunluğu (kum yığını) değişmeden durmaktadır. Ancak bir noktada tepelik çökmektedir. İşte çökmenin başladığı bu nokta “kritik nokta”dır. Kum tepeliği kendi kendini örgütleyerek yığın şeklini alır ve bu noktaya ulaşır (Bak, 1996; akt. Koç, 2004: 424). Örneğin toplum, ekonomik kriz, yoksulluk ve işsizlik gibi pek çok kaotik olaya kendi kendini örgütleyerek (sosyal yardım-toplumsal dayanışma vb. ile) karşı durmakta ve toplumun parçalanmasını önlemektedir. Toplumun, teoride belirtilen kritik noktaya ulaşım ulaşmayacağı ya da ne zaman ve hangi olay ya da olaylar sonucunda geleceği ise bilinmemektedir.

Karmaşıklık Kuramı ve Sosyal Hizmet

Bu bölümde, karmaşıklık kuramının sosyal hizmete yansımaları, literatür bilgileri çerçevesinde tartışılmaktadır. Ancak bu tartışma, iki temel kısımda gerçekleştirilecektir. Karmaşıklık kuramı, bir yandan sosyal hizmetin hâkim paradigmasında ve kullanılan yaklaşımlarda bir kırılmaya yol açabilecek potansiyele sahipken, diğer yandan sosyal hizmet yöntemi, uygulama sürecinde izlenen adımlar açısından da birtakım doğurguları içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla, karmaşıklık kuramının etkisi, yaklaşım ve yöntem üzerindeki etkiler olmak üzere iki boyutuyla ele alınmaktadır.

Karmaşıklık kuramı, en temelde, bilimde gerçekleşen paradigma değişimine paralel olarak, sosyal hizmet uygulaması ve sosyal hizmetin bilgi üretim

sürecine dair de bir bakış açısı değişimini önermektedir. Bu değişim, en kaba hatlarıyla modernizm-postmodernizm geriliminden doğmakta ve postmodern bilim anlayışının izlerini taşımaktadır.

Sosyal bilimlerde modernizm Rosenau (2004: 161)'ya göre bağımsız bir gerçeklik olduğunu varsaymakta ve teorinin sınanmasını gerektirmektedir. Nedensellik ve öndeyinin önemi vurgulanmaktadır. Buna karşın postmodernizm, bilgiyi kişisel, sezgisel ve epistemolojik kaygılar etrafında tanzim ederken, inşacı, bağlamsal bir gerçeklik üzerinde durur. Nedenselliğe karşı göreciliği savunurken öndeyi ve kesin olasılık önermelerine yabancıdır (Rosenau, 2004: 161-167).

Sosyal bilime ilişkin bu iki paradigma, uygulamalı bir sosyal bilim olan sosyal hizmetin metodolojisine de yansımıştır. Sosyal hizmet metodolojisini dönemsel olarak inceleyen Shaw ve Gould (2001: 33-36), literatürde modernist etkiler çerçevesinde gruplandırdıkları ve 1950-70 yılları arasındaki dönemde görülen klinik vaka çalışmaları ve değişken temelli değerlendirme araştırmalarından sonra, 1970'li yılların ortalarından itibaren nitel araştırmanın yaygınlaşarak post modern epistemolojiye yer açıldığını ifade etmektedirler.

Modernizm-post modernizm ikiliğinin dışında, karmaşıklık teorisinin sosyal hizmetin sistemlere ilişkin bakış açısında da öne çıkan birtakım sonuçları vardır. Bunlardan en önemlisi, sosyal hizmet bilim ve uygulamasında tahmin etme (kestirme) işlevinin sorgulamasıdır. Tahmin etme, genelde sosyal hizmet uygulamasında, müdahale sürecinin özellikle başlangıcında gerçekleştirilen ön değerlendirme ve planlama aşamalarında önemli bir işleve sahiptir. Değerlendirme yapılan sistemin (birey, grup ya da toplum) yaşadığı sorunun ortaya çıkmasına yol açan dinamikler, sorun ile ilgili geçmiş ve gelecekteki olası etkileşimler, sorunun başka sorunlara yol açmayacağı konuları, sosyal hizmet uzmanının tahminini gerektirebilmektedir.

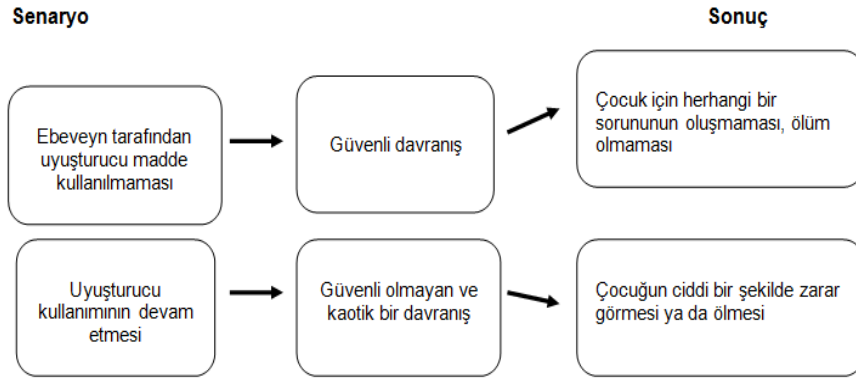
Oysa birey, aile, grup, toplum ya da sosyal çevre gibi sistemler, karmaşık sistemlerdir. Davranış, grup içerisindeki etkileşimlerin sonucu olarak bireyin sergilediği bir şeydir. Bir bireyin davranışı diğerlerini etkilemekte; öte taraftan, o kişi de diğerleri tarafından etkilenmektedir. Örnek verilecek olursa, çocuk ihmal ve istismarı konusunda yoksulluk ya da yetersiz ebeveyn tutum ve davranışlarının ihmal ve istismar riskini arttırdığı belirtilmektedir. Ancak söz konusu iki sebep üzerine ne kadar araştırma yapılırsa yapılsın bir sonraki çocuk istismarının ne zaman ve ne yoğunlukta olacağını tahmin etmek mümkün değildir. İşte karmaşıklık kuramı, bu konuda neden tahmin yürütülemediği hakkında bilgi vermektedir (Stevens ve Hasset, 2007: 129).

Esasen, karmaşıklık kuramı, tahmin etmeye çalışmanın yanlış olduğunu vurgulamaktadır (Coveney ve Highfield, 1995; Stevens ve Hasset, 2007: 129). Çünkü tahmin etmek lineer yani doğrusal düşünme sistemini gerektirmektedir; oysa sosyal sistemlerin davranışları doğrusal değildir. Örneğin, A olayı B olayına neden olabilmekte ama C, D ya da E olayına da neden olabilmektedir. Bu özelliğiyle karmaşıklık kuramı, karmaşıklık yaklaşımlarının kesinlikle ve tamamıyla indirgemeci olmayan bir yapıda olduğunu vurgulamakta (Byrne, 1998: 15) ve pozitivistin olaylar ya da iki değişken arasındaki değişmez ilişkilere bakarak (Robson, 2002: 21) doğrusal düşünmeye yönelmesinin aksi bir görüşü savunmaktadır.

Karmaşıklık kuramının doğrusal ve doğrusal olmayan düşünme ile nasıl açıklanabileceğini sosyal hizmet alanından bir örnek ile ele almanın uygun olacağı düşünülmektedir. Örneğin, ebeveynin uyuşturucu kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan çocuk ihmal ve istismarını düşünelim. Doğrusal düşünme ile bu durum ele alındığında Çizelge 2'deki gibi bir düşünme sisteminin oluşturulması muhtemeldir.

Çizelge 2: Doğrusal Düşünmenin Uyuşturucu Kullanan Ebeveyn ve İhmal-İstismara Uğrama Riski Bulunan Çocuk Açısından Yapılandırılması (Stevens ve Hasset, 2007: 132)

Doğrusal düşünme ile hareket eden bir sosyal hizmet uzmanı, uyuşturucu kullanan ebeveynlerin uyuşturucuyla mücadele etmesini sağlarsa çocuk ihmal ve istismarını önleyeceğini düşünmektedir. Ancak karmaşıklık kuramı ile bakıldığında sistemler karmaşık, canlı, dinamik ve zaman içinde ansızın gelişen olaylardan etkilendiği için böyle bir sebep-sonuç ilişkisi yetersiz kalacaktır.

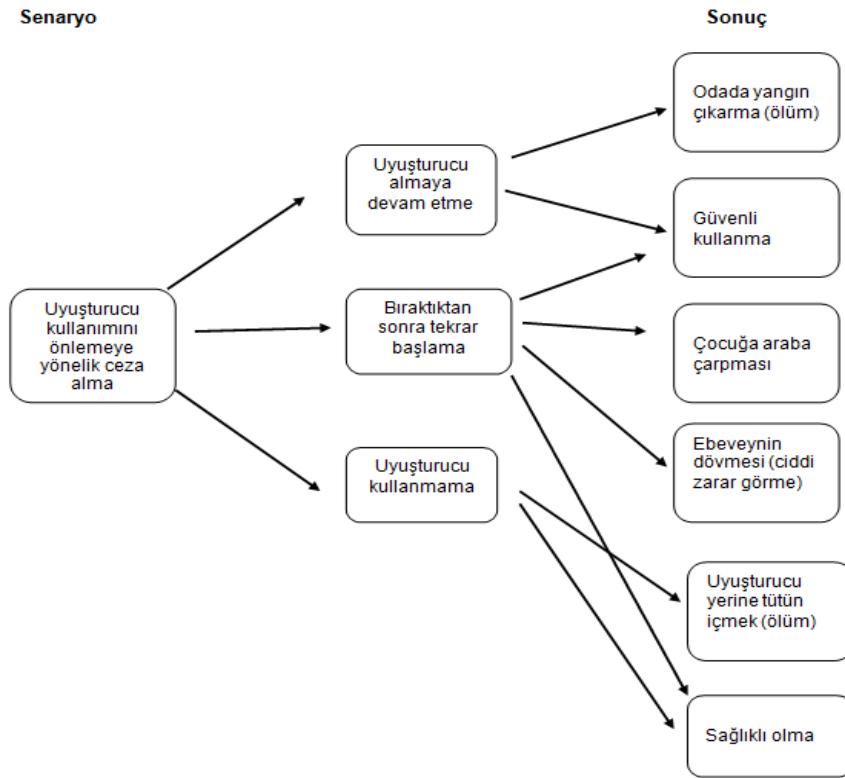
Diyelim ki, ebeveynler zorunlu olarak tedaviye yönlendirildi. Bu durum, bu ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarında bulunmayacağını garantilemekte midir? Hiç kuşkusuz bu soruya verilecek yanıt olumsuz olacaktır. Çünkü zaman içinde istenmeyen sonuçların gündeme gelmesi söz konusu olabilecektir. Bu durum karmaşıklık kuramında, karmaşık sistemlerin

bildirici (*indicative*) özellikte ancak tahmin edilemez (*not predictive*) olduğuna vurgu yapılarak belirtilmektedir.

Aynı örnek üzerinden gidilecek olursa, mahkeme ebeveynleri uyuşturucu tedavisine yönlendirdikten sonra ne tür sonuçların oluşacağına doğrusal olmayan düşünce ile yaklaşan sosyal hizmet uzmanı, durumu Çizelge 3'teki gibi görecektir⁴.

Çizelge 3: Doğrusal Olmayan (Dinamik) Düşünmenin Uyuşturucu Kullanan Ebeveynin Tedaviye Yönlendirilmesinden Sonra, İhmal ve İstismara Uğrama Riski Bulunan Çocuk Açısından Yapılandırılması (Stevens ve Hasset, 2007: 132)

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, ebeveynin uyuşturucu kullanımına bağlı iki durum vardır; biri uyuşturucu kullanma, diğeri de uyuşturucu kullanmama. Ancak karmaşıklık kuramına göre, sadece iki durum yoktur. Başka bir deyişle, her durumun tahmin edilemez noktaları her zaman

⁴ Çizelge 3'teki doğrusal olmayan yapılandırma aslında yazarların doğrusal olarak sıralayabildiği olayları göstermektedir. Karmaşıklık kuramının temel yaklaşımına göre, bir kişinin bakış açısı bir olayı tam olarak anlamaya ve açıklamaya yetmez. Bu nedenle, yazarların yukarıda tahmin ederek yazdıklarına ek olarak daha birçok tahmin edilemeyen ihtimal vardır ve bu ihtimaller ya zamanla ya da sürece başka kişilerin katılımıyla çoğalacak ve her yeni ihtimal başka ihtimalleri gündeme getirecektir.

vardır. Konunun detaylarına inildikçe çok fazla bilinmeyenle karşılaşılabilir. Her bilinmeyen sorusuna verilen geribildirim de başka bir soru sorulmasına ve geribildirim döngüsü oluşmasına neden olabilmektedir. Örneğin, uyuşturucu kullanan ve bırakan ebeveynin uyuşturucu kullanmaya yeniden başlayıp başlamayacağı ya da ne zaman başlayacağı, uyuşturucuyu nasıl ve ne sıklıkla kullanacağı, bağımlı olup olmayacağı ya da ne zaman bağımlı hale geleceğini tahmin edemeyiz. Bu nedenle, detaya inildikçe ortadan kalkan sınırların, karşılaşılan bilinmezlikler ve karmaşık durumlar içinde yeniden şekillendirilmesi ve dinamik bir sürecin sürdürülmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının karmaşıklık kuramı yardımı ile yapması gereken, doğrusal olmayan düşünce sistemi geliştirip, olaylara, sorun ve ihtiyaçlara karmaşık yapıları nedeniyle tahmin edilemez sonuçlar doğurabileceklerini bilerek yaklaşmalarıdır. Bu özelliği ile karmaşıklık kuramı, sosyal hizmet uzmanlarının aşağıda belirtilen noktalara dikkat etmeleri gerektiğini belirtmektedir (Stevens ve Hasset, 2007: 134);

- Küçük sosyal sistemlerin, daha büyük çevrede nasıl gömülü olabileceğini düşünün. Örneğin aile içi şiddet sorunu yaşayan aile ile çalışırken aile dinamiklerine, eşler arası ilişkilere bakma ve bu yönde ailenin bütünü ve tek tek bireyler ile çalışmanın yanı sıra ailenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevre ve çevrenin aile üzerindeki etkilerine (ataerkil toplum yapısı, toplumsal cinsiyet konuları, toplumun aileye ve şiddete yaklaşımı sonucu şiddetin yaygınlaşması, yasal düzenlemelerdeki eksikler ya da yanlışlar) bakma ve bu alanlarda da çalışarak küçük sosyal sistemlerin yaşadığı sorunların daha geniş çevrede nasıl konumlandığını düşünebilme, makro düzeyde bu geniş sistemlerle çalışabilme.
- Olayları doğrusal olmayan bir yolla düşünün. Örneğin çocuk ihmal ve istismarına tek bir olayın neden olamayacağını, bu anlamda tek bir çözüm yolu ya da tek bir sonucun olamayacağını düşünerek uyuşturucu kullanımını önledikten sonra olgu takibi yapmak, olası risk faktörlerini değerlendirmek ve gerekli müdahaleleri gerçekleştirebilmek.
- Düzen için çalışan ve sınırlar yaratacak çekicileri (attractors) tanıtabilecek denge dışı olan sistemleri düşünün.
- Yapıların değil sürecin analizi olarak risk değerlendirmesi düşünün. Çünkü zaman içinde sosyal hizmet müdahalesine başladığınız andakinden çok farklı ve karmaşık sorun ve/veya ihtiyaçlarla karşılaşabilirsiniz.

Karmaşıklık kuramı, neden-sonuç ilişkili doğrusal düşünme yönteminden, etmenler arası bağlantı ve etkileşimi anlamaya çalışan doğrusal olmayan modellere doğru hareket etmektedir. Karmaşıklık yaklaşımı, bir değişkenin diğerlerinin oluşmasına neden olduğu varsayımından ziyade, anahtar

değişkenler arası etkileşim ve geribildirim anlamaya ihtiyacı tartışmaktadır. Eğer değişim, doğrusal değil ise, olayın sonuçlarını tahmin etmek daha da güç olacaktır (Stevens ve Hasset, 2007). Bu nedenle, Stacey (2000)'in yaptığı çalışmalarda gözlemlediği gibi, karmaşıklık, karar vericilerin insanlar arası etkileşimi anlamaları ve yönetmelerini (ama bu, sorunlara karşı otomatik olarak devreye giren ve güvenliği sağlayan mekanizma ya da tahmin olmayabilir) talep edecektir.

Bu noktada, karmaşıklık kuramının sosyal hizmet yöntemi üzerindeki etkilerini tartışmak yararlı olacaktır. Karmaşıklık kuramı, sosyal hizmet uzmanının müdahale sürecinde, süreç analizi ve risk analizini gerçekleştirmesini önermektedir.

Tablo 1: Karmaşıklık Kuramı Bağlamında Sosyal Hizmet Müdahale Süreci (Stevens ve Hasset, 2007: 138-141)

Aşama		Açıklama
1	<i>Risk ve Tehlike Tanımlaması</i>	Doğrusal olmayan diyagramın oluşturularak risk ve tehlikelerin nasıl bağlantılı olduklarını tanımlamaya yardımcı olmaktadır.
2	<i>Zararın Etki ve Olasılığının Değerlendirilmesi</i>	Her bir riskin, onun potansiyel etkisinin ve gerçekleşme olasılığının değerlendirilmesidir. Etki: 1= sadece kısa dönemli zarar, uzun dönemli olmayan sonuçlar, 2= bazı uzun vadeli sonuçlarla birlikte kısa ve orta vadeli zarar, 3= öldürücü veya uzun vadeli sonuçları olan ciddi zarar. Olasılık: 1= düşük, olası olmayan fakat uzun vadede meydana gelen, 2= orta, muhtemelen orta vadede meydana gelen, 3= yüksek, meydana gelme olasılığı yüksek, genellikle kısa vadede.
3	<i>Riskin Mekânsal Analizi</i>	Her bir risk için, mekânın, yerin ve zamanın etkisini ve aralarındaki ilişkiyi dikkate almak gerekmektedir.
4	<i>Riskin Bir Dizi Niteliksel ve Niceliksel Durumunu Geliştirme</i>	Bu, mekânsal analizin, zararın olasılık ve etkisini değerlendirmenin ve bu analizlere ilişkin birçok eylem listesi hazırlamayı kapsamaktadır. Örneğin; ▪ En büyük risklerin listelenmesi ▪ Riski artıran etkenlerin belirlenmesi ▪ Riski azaltan etkenlerin belirlenmesi ▪ Risklerin yaygınlığına ve önemine ilişkin yargının belirlenmesi ▪ Riski azaltacak hayati eylemlerin belirlenmesi ▪ Riski azaltacak arzu edilen eylemlerin belirlenmesi
5	<i>Mekanizma ve Denetlemenin</i>	Son müdahale, kontrol mekanizmalarının tanımlanmasıdır. Bu mekanizmalar, yüksek riskleri ve mekânsal analizleri bir

	<i>Kontrolü</i>	araya getirmekle birlikte, ne olması, nasıl olması, ne zaman olması, kimlerin sorumlu olması gerektiğini tanımlaması gerekmektedir.
--	-----------------	---

Sorunu, çok boyutlu karmaşık yapısını göz önünde bulundurarak doğrusal olmayan bir yolla ele almak; süreci, elde edilen yeni bilgiler ve geribildirimler ile değerlendirmek; müdahaleyi planlarken ve uygularken alanında uzman meslek elemanlarının katkı ve katılımını sağlamak ve yukarıda belirtilen risk değerlendirmelerini yaparak ilerlemek sosyal hizmet uzmanına uygulamada yardımcı olacak unsurlar olarak görülmektedir.

Karmaşıklık kuramının sosyal ve psikolojik kuramlara olan etkisi, insan gelişimi, kısa süreli terapiler, grup süreci ve insan davranışını anlama konularında çeşitli analizlerin yapılmasına neden olmuştur ve karmaşıklık kuramının bu konularla bağlantılı bir şekilde sosyal hizmet uygulamalarına uygulanabilirliğinin olduğu görülmektedir (Warren, Franklin ve Streeter, 1998: 366-369). İnsan gelişimi açısından konu ele alındığında, gelişimin birçok heterojen alt sistemin birbirleriyle ve çevreyle olan etkileşimlerine (Thelen ve Smith, 1994; akt. Warren ve Diğ., 1998: 366) dayalı bir süreci olduğundan bahsedilebilir. Öyle ki bu alt sistemlerin her birinin gelişimsel puzzledaki işlevi, gelişimin doğrusal olmayan dinamiğine vurgu yapacak şekilde kendini göstermekte; gelişimin karmaşık ve tahmin edilemez boyutuna vurgu yapmaktadır.

Benzer bir şekilde, çeşitli nedenlerle iyilik halini sağlayamayan bireylere yönelik sunulacak kısa süreli terapiler ya da sosyal hizmet uygulamaları sırasında ve sonrasında bireyin algısında ve davranışlarında ortaya çıkacak ufak değişimler; bireyin yaşamının kalanına dair bilişsel, sosyal ve ekonomik kimi değişimlerin başlamasına ve bu değişimlerin her yeni değişimle değişerek dönüşmesine giden bir devinimi sürdürmesine yol açacağı belirtilebilir. Bu bilgi ile hareket eden sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirecekleri uygulamada; 1) müracaatçıya yardım sunmanın onda yeni baş etme, öğrenme ve davranış olanakları sunacağı, 2) değişimin çabuk ve sürekli olacağı, 3) ufak olarak nitelendirilebilecek değişimlerin belirgin yaşam değişimlerine dönüşebileceği, 4) yaşamın doğal sürecinin değişim için temel zorlama olduğunu, 5) değişim bir kez başladığında bunun ivme kazanarak devam edebileceği, 6) değişim sürekliliğini sağlamak için sadece terapiyi sürdürmeye gerek olmadığı, 7) uzun süreli terapinin bu anlamda tek etkili yöntem olmayacağı ve 8) terapötik yetenek ve deneyimin müracaatçının sorunlarının çözümünde zaman açısından etkin tutum geliştirmesine olanak sağlayacağı varsayımlarını (Hoyt, 1995; Hoyt, Rosenbaum ve Talmon, 1992; Koss ve Shiang, 1994; akt. Warren ve Diğ., 1998: 367-368) göz önünde bulundurabilir.

Grup odaklı sosyal hizmet uygulaması açısından konuya bakıldığında, benzer sorun ya da ihtiyacı paylaşan üyelerin birbirleriyle olan iletişim ve

etkileşimleri yoluyla her bir üyede tahmin edilenden çok daha fazla ve beklenmedik yönde değişim, gelişim gözlemlenebileceği söylenebilir.

Belirtilen bu boyutların yanı sıra, insan davranışı üzerinden konuya yaklaşıldığında -insan gelişimi sürecine benzer bir şekilde- davranışların ortaya çıkışına zemin hazırlayan hızlı, beklenmedik ve kaotik değişimlerin yarattığı karmaşık süreçlerin insan davranışı üzerinde etkisi olacağı bilinciyle hareket etmenin; buna bağlı geliştirilecek çok boyutlu algının ve takınılacak esnek tutumun uygulama sürecinde sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı olacağı söylenebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde gerek sosyal bilimlerin gerekse sosyal hizmetin geleceğini tartışırken, aklımıza Stephen Hawking'in yeni yüzyılın "Karmaşıklık Çağı" olacağı yönündeki söylemi ve bilimsel açıdan yeni gelişmelere yol açacağı öngörülerini gelmektedir.

Karmaşıklık, sosyal ve ekolojik çevrede, uyaranlar ve tepkiler arasındaki sürecin karmaşıklığına ve neden-sonuç ilişkisinin döngüsellğine vurgu yapmaktadır. Buna göre, sosyal sistemler, çevreye uyarlana bilme, kendini yeniden yapılandırma özellikleri ile dinamik ve öngörülemez bir yapı içermektedirler.

Doğa bilimleri alanında geliştirilen karmaşıklık kuramı da bilim alanındaki bu gelişim ve değişimlere paralel olarak, sosyal bilimlerdeki olgu ve olaylara uyarlana bilirliliği ve birçok karmaşık sistemi ve sistemler arası etkileşim ve bağlantıları açıklayabilme özelliğiyle son yıllarda üzerinde durulan bir konu haline gelmiş ve sosyal hizmet alanında da ele alınır olmuştur.

Sosyal sistemlerin birbiriyle etkileşime girdiği noktada devreye giren, bu sistemler arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar ve sorunlarla çalışan sosyal hizmet mesleği, ilgi alanı ve konumu itibarıyla, karmaşıklık kuramının ilettiklerine kayıtsız kalamamaktadır.

Sosyal sistemlerin karmaşık bir yapıya sahip olması ve tahmin edilebilirliğin ortadan kalkması, sosyal hizmet uzmanlarının doğrudan uygulamalarında yansımaları olan önemli varsayımlardır. Sosyal hizmet mesleğinin soruna ilişkin tanımlamalarında, tahmin edilebilirlik önemli bir yer tutmaktadır. Risklerle karşı karşıya kalan birey ve gruplarla temas eden sosyal hizmet uzmanı, risklerin devamına yönelik sürekli bir tahmin etme süreci içerisinde ve bu tahmin, çoğunlukla sosyal hizmet uzmanının müdahalesini ve sunulacak hizmeti de şekillendirecektir. Bu açıdan bakıldığında karmaşıklık teorisinin varsayımları, sosyal hizmet uzmanının mesleki işlevselliğinin sınırlarına işaret etmekte ve uygulamada edinilmesi gereken yeni donanımları tartışmaya açmaktadır.

Geleneksel olarak, sosyal hizmet uzmanları bilimi, mesleki müdahale sürecinde farklı amaçlarla kullanmaktadır. Bilimin bir süreç olarak kullanımı, sosyal hizmet uzmanının bilimsel yöntemi tüm müdahale sürecine dâhil etmesi ve sorunu tanımlama ve çözüm için çalışma sürecinde bilimsel yöntemleri kullanma biçiminde gerçekleşmektedir (Kirk ve Reid, 2002: 25). Öte yandan, bilimsel yöntem, sosyal hizmet uzmanının, güncel ve etkili müdahale yöntemlerini saptamasında, yani kanıta dayalı uygulamada da kullanılmaktadır. Uygulamasını kanıta dayalı olarak şekillendiren sosyal hizmet uzmanının, belirli sorunlara yönelik müdahale planı geliştirirken, en etkili yöntemi seçmesi ve aynı zamanda kendi gerçekleştirdiği uygulamanın etkililiğini saptaması açısından bilimsel araştırma önemli bir yere sahiptir (Polat, 2007). Bilim ve uygulamayı birleştiren bir yöntem olan kanıta dayalı uygulama, esasen, meslek elemanının, belirsizlik karşısında alması gereken önlemlerden biri ve uygulamanın rasyoneli olarak görülebilir.

Bilimdeki paradigma değişiminin, sosyal hizmet müdahalesinde bilimin kullanımı açısından da önemli çıktılar olacağı düşünülmektedir. Akbaş (2014: 48), post modernizmin sosyal hizmet mesleğini, bilgi, beceri ve değerler açısından bir meydan okumaya maruz bıraktığını belirtmektedir. Bu tür kapsamlı bir değerlendirme bu makalenin konusu olmasa da, bilginin göreliliği, uzmanlaşma, evrensel değerler/batı değerleri gibi konular sosyal hizmet için tartışma alanlarını oluşturmaktadır.

Karmaşıklık teorisi özelinde bakıldığında ise, sosyal hizmet mesleğinin yeni beceriler, yeni roller ve yeni bakış açılarıyla çalışma zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. Karmaşık sosyal sistemleri değerlendirme zorluğu ve tahmin edilmezlik, riskleri kontrol altına almayı amaçlayan yeni yönetim anlayışı açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Yeni kamu yönetimi, 1980'ler sonrası gelişen ve vatandaş ile devlet arasında ve yönetim, siyasi kontrol ve mesleki sorumluluklar arasındaki ilişkiyi yeniden düzenleyen bir süreçtir. Devletin, hizmete ilişkin harcamaları kontrol etmesinin yanı sıra, mesleki aktiviteleri de ekonomik açıdan etkili olup olmadığı noktasında kontrol etmesi söz konusudur (Payne, 2013: 27). Yeni yönetim anlayışı, sosyal hizmet uzmanının karşı karşıya kaldığı belirsizliği ve tahmin edilmezliği, birtakım önlemler ile giderme yoluna gitmektedir. Sosyal hizmet uygulaması sürecinde uzmanın rollerinin ve işlevlerinin, yeterlilikler çerçevesinde tanımlanması ve bürokratikleşmesi (Dominelli, 1996), karar mekanizmalarında yöneticilerin başat olması (Payne, 2003: 27), standartlaşma ve mesleki aktiviteler üzerindeki yüksek düzeyde kontrol, yöneticilerin bu belirsizlik ile başa çıkmak adına kullandığı stratejiler olarak da görülebilir. Ancak bu süreç, literatürde sosyal hizmetin profesyonel erozyona uğraması olarak nitelendirilmektedir (Dominelli, 1996; Payne, 2003: 26-27).

Oysa sosyal hizmet mesleğinin, karmaşık sosyal sistemlere dair değerlendirme sürecindeki mesleki yaklaşımı (müracaatçının biricikliği, çevresi içinde birey, bütüncül bakış, vb.) belirsizlikle başa çıkmak açısından

önemli bir yoldur. Pozatek (1994, akt. Parton, 2002: 242)'e göre, belirsizlik postmodern sosyal hizmet uygulamasının temel yapıtaşlarından biridir. Belirsizlikle çalışan sosyal hizmet uzmanı için güçlendirme, katılım ve kültürel farklılıklara duyarlılık gibi değerler ve eğilimler özellikle vurgulanmaktadır (Parton, 2002: 242; Shardlow, 2002: 38).

Şüphesiz, sosyal hizmet eğitimi ve araştırması da bu süreçten nasibini almaktadır. Eğitim sürecinde hâlihazırda müfredatta ayrı başlıklarla yer alan ve sosyal sorunların ayrı ayrı ele alındığı pek çok alan dersinin bütüncül bir şekilde işlendiği modüler sistemin, karmaşık sosyal sistemleri anlamak açısından daha avantajlı olabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan sosyal hizmet araştırması açısından sonuçlara bakıldığında, nitel araştırmanın özellikle hizmet değerlendirme (evaluation) amacıyla daha fazla kullanılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Müdahalelerin sonuçları, her bir müracaatçı için farklı çıktılara yol açabileceğinden, bu sürecin derinlemesine incelenmesi, birlikte çalıştığımız sistemin (birey, grup, aile, toplum) dinamiklerinin detaylı bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bunun yanı sıra, sosyal hizmet uzmanlarının karar verme, değerlendirme, planlama, son değerlendirme süreçlerinin dinamikleri ve kapsamı, mesleki rolleri, mesleki müdahalelerin farklı düzeylerde etkileri, tüm bu çalışmalarda uzmanların sahip oldukları otonomi, eleştirel bakış, bilgiyi kullanma ve bilgi geliştirme gibi konulardaki pozisyonları, üzerinde araştırma yapılacak alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Gün geçtikçe daha da karmaşıklaşan sosyal sorunlar, insan ihtiyaçları ve müracaatçı profilleri düşünüldüğünde, karmaşıklık kuramının detaylarının verildiği çalışmaların derinleştirilmesinin, diğer kuram ve yaklaşımların yanında karmaşıklık kuramının da uygulamada kullanılmasının hem sorunların belirlenmesi ve çözümlenmesinde hem de olası risk faktörlerinin doğrusal olmayan düşünme sistemi ile belirlenerek önlenmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça / References

- Akbaş,E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Allen, P.M. (1997). *Cities and regions as self-organizing systems models of complexity*. UK: Gordon and Breach Science Publishers.
- Bozkurt, V. (2003). *Bilimler tarihi ve felsefesi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Felsefe Dizisi.
- Byrne, D. (1998). *Complexity theory and the social sciences*. London: Routledge.
- Cılga, İ. (2004). *Bilim ve meslek olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*. Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları.
- Dominelli, L. (1996). Deprofessionalizing social work: Anti-oppressive practice, competencies and postmodernism. *British Journal of Social Work*, 26: 153-175.
- Gleick, J. (2014). *Kaos: Kaosun kutsal kitabı* (Çev: İ. A. Demir), Birinci Basım. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Gulbenkian Komisyonu (2005). *Sosyal bilimleri açın: sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Gürsakal, N. (2007). *Sosyal bilimler: Karmaşıklık ve kaos*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdemir, E. ve Koç, U. (2010). Postmodernism and complexity: A paradigmatic debate in the context of organization theory. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1): 25-48.
- Eve, R.A., S. Horsfall, ve M.E. Lee (Ed.) (1997). *Chaos, complexity and sociology. Myths models and theories*. USA: Sage Publications.
- Fisher, D., A. Lapedes, N. Packard and B. Wendroff (1987). *Evolution, games and learning: Models for adaptation in machines and nature: Proceedings of the 5th annual international conference of the center for non-linear studies*. New York: Elsevier.
- Kirk, S.A., W.J. Reid (2002). *Science and Social Work: A Critical Appraisal*. New York: Columbia University Press.
- Koç, U. (2004). *Komplekslik yaklaşımı ve bilgi yönetimi*. 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları: 419- 432.
- Lee, M.E. (1997). “From Enlightenment to Chaos. Toward Non-Modern Social Theory”. İçinde (s. 15-30) *Chaos, complexity and sociology. Myths models and theories*. Eve, R.A., S. Horsfall ve M.E. Lee (Ed.) USA: Sage Publications.

- Parton, N. (2002). "Postmodern and Constructionist Approaches to Social Work". İçinde (s.-237-247) *Social Work Themes, Issues and Critical Debates*. Adams, R., L. Dominelli, M. Payne (Eds.) UK:Palgrave.
- Payne, M. (2013). "Being a Social Work Professional". İçinde (s.19-38) *Professional Social Work*. Parker, J., M.Doel (Ed.)UK: Sage Publications.
- Polat, G. (2007). Kanıta Dayalı Sosyal Hizmet Uygulaması. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 17(3); 34-42.
- Rosenau, P.M. (2004). Post-modernizm ve Toplum Bilimleri. (Çev:T. Birkan). İkinci Basım. Ankara:Bilim ve Sanat. Yayınları.
- Ruelle, D. (2014). *Raslantı ve kaos*. (Çev: D. Yurtören). Birinci Baskı. Ankara: Say Yayınları.
- Shaw, I, ve Gould, N. (2001). *Qualitative Research in Social Work*. USA:Sage Publications.
- Shardlow,S.M. (2002). "Values, Ethics and Social Work". İçinde (s.-30-39) *Social Work Themes, Issues and Critical Debates*. Adams, R., L. Dominelli, M. Payne (Eds.)UK:Palgrave.
- Stevens, I. ve Hasset, P. (2007). Applying complexity theory to risk in child protection practice. *Journal of Childhood*, 14 (1); 128-144.
- Stacey, R. D. (2000). *Strategic management and organisational dynamics: The challenge of complexity*. London: Prentice Hall.
- Tekeli, İ. (2007). *Sosyal bilimler için merkezi önemde bir problem tanımlama girişimi*. Türk Sosyal Bilimler Derneği 40.Yılı Sempozyumu (28-30 Kasım 2007).
- https://www.academia.edu/28870238/Sosyal_Bilimler_%C4%B0%C3%A7in_Merkezi_%C3%96nemde_Bir_Problem_Tan%C4%B1mlama_Giri%C5%9Fimi
Erişim: 19.03.2018.
- Trigg, R. (2005). *Sosyal bilimleri anlamak*. İstanbul: Babil Yayınevi.
- Warren, K., C. Franklin, C.L. Streeter. (1998). New Directions in Systems Theory: Chaos and Complexity. *Journal of Social Work*, 43 (4): 357–372.

